| تاریخ دریافت:۱۴۰۰/۱۲/۱۹ | تاریخ پذیرش:۱۴۰۱/۰۴/۲۰ |

ساخت و هنجاریابی پرسشنامهٔ مادر شایسته براساس منابع اسلامی

حسین الهی
دانش‌آموختهٔ کارشناسی ارشد روان‌شناسی شخصیت، مجتمع آموزش عالی علوم انسانی اسلامی، جامعة المصطفی العالمیه، قم، ایران.
hoseynelahi@chmail.ir

جعفر هوشیاری*
استادیار گروه روان‌شناسی، مجتمع آموزش عالی علوم انسانی اسلامی، جامعة المصطفی العالمیه، قم، ایران، (نویسنده مسئول).
j.houshyari@yahoo.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ساخت و هنجاریابی پرسشنامهٔ مادر شایسته براساس منابع اسلامی انجام شده است. برای دستیابی به هدف پژوهش آیات و روایات مرتبط بررسی شد. همچنین مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های شایستگی مادر استخراج و بعد از اعتباریابی محتوایی، به روش استنباط دینی ـ روان‌شناختی تجزیه و تحلیل شدند. جامعهٔ آماری بخش کیفی آیات و روایات و جامعهٔ آماری بخش کمی، مادران دردسترس استان تهران و قم بودند. بعد از تأیید روایی محتوایی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها، پرسشنامهٔ اولیه آماده و بعد از تأیید روایی محتوایی گویه‌ها، روی نمونه‌هایی با حجم ۵۵، ۷۹ و ۵۳۹ نفر برای ارزیابی روایی صوری، پایایی و روایی سازه اجرا شد. براساس یافته‌های پژوهش، مادر باید در بعد زیستی ـ روانی، شناختی، عاطفی و رفتاری ویژگی‌ها و مؤلفه‌هایی داشته باشد. همچنین هرکدام از این مؤلفه‌ها دارای زیرمؤلفه‌هایی هستند: زیرمؤلفه‌های زیستی ـ روانی: سلامت جسمی و سلامت روانی، زیرمؤلفه‌های شناختی: آمادگی شناختی برای مادرشدن و پذیرش نقش مادری، زیرمؤلفه‌های عاطفی: پذیرش قلبی فرزند، دلسوزی به فرزند و صبوری، زیرمؤلفه‌های رفتاری: محبت‌کردن به فرزند و حضور فعال در

* https://orcid.org/0000-0002-3397-515X

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

کنار او، مداراکردن با فرزند، پاسخ‌گوبودن، تربیت صحیح فرزند، راست‌گویی، هماهنگی با همسر و عدالت در نقش مادری. همچنین پایایی پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۹۵ بود و نتایج تحلیل عاملی نشان داد پرسشنامه از روایی سازهٔ مطلوبی برخوردار است. ارزیابی پرسشنامه با پایایی و روایی مطلوب نیز نشان داد که این ابزار دارای عوامل زیربنایی برای سنجش ویژگی‌های مادر شایسته است و می‌توان از آن در سنجش ویژگی‌های مادر شایسته استفاده کرد.

کلیدواژه‌ها: مادر شایسته، پرسشنامه، ویژگی‌های روان‌سنجی، اسلام و روان‌شناسی.

مقدمه

خانواده به‌عنوان زیربنای جامعهٔ بشری، نخستین کانون رشد و آرامش بشری (جوادی آملی، ۱۳۹۱، ص ۲۳۳) و از عوامل اصلی انتقال فرهنگ، سنت و ارزش‌هاست که الگوهای جسمی، عاطفی و شخصیتی کودک به‌واسطهٔ آن پی‌ریزی می‌شود (توزنده‌جانی، توکلی‌زاده و لگزیان، ۱۳۹۰، صص ۶۴-۵۶). نقش خانواده در ابعاد مختلف بهداشت روانی و سلامت شخصیت کودک از سایر عوامل مهم‌تر و مؤثرتر است (سالاری‌فر و دیگران، ۱۳۸۶، ص ۲۸۹). حفظ، تداوم، پویایی و سلامت خانواده مرهون مفهومی به نام «مادر» است. هرچند در فرایند رشد و تکامل فرزند، همهٔ اعضای خانواده نقش دارند، بیشترین سهم تأثیرگذاری وراثتی و تربیتی بر عهدهٔ مادر است (فلسفی، ۱۳۹۵، ص ۹۷). مادر بیشتر از پدر، به ابراز عواطف به فرزند خود می‌پردازد و دربارهٔ رشد و تکامل او جدیت بیشتری دارد (آقاتهرانی و دیگران، ۱۳۹۰، ج ۲، ص ۸۵۹). امام خمینی اهمیت نقش مادر را این‌گونه توصیف می‌کند: «در دامن مادر، بچه‌ها بهتر تربیت می‌شوند تا در پیش استادان. علاقه‌ای که بچه به مادر دارد، به هیچ‌کس ندارد و آن چیزی که از بچگی از مادر می‌شنود، در قلبش نقش می‌بندد و تا آخر همراهش است» (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۹، ص ۱۳۶). در بسیاری از جوامع، مادر نقش به‌نسبت بیشتری از پدر در رشد فرزند و مراقبت از وی دارد (حلی‌ساز و دیگران، ۱۳۹۴، ص ۱۲۶). در ایران نیز مانند بسیاری از کشورها، روابط کودک تا حد زیادی با مادر است (پیرمرادی، ۱۳۸۳، ص ۱۶۱). مادر با القائات خود جنبه‌های اخلاقی و اجتماعی آیندهٔ فرزند خود و جامعه را می‌سازد و زمینه را برای اصلاح یا افساد او فراهم می‌کند. کامروایی، احساس امنیت، آرامش و استقلال کودکان به وجود مادر بستگی دارد (علایی رحمانی و معتمدی لنگرودی، ۱۳۹۴،

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

ص ۱۵۷). آنچه نقش مادر را برجسته‌تر می‌کند این است که وی ۹ ماه این سرمایهٔ ارزشمند را در وجود خویش می‌پروراند (فلسفی، ۱۳۹۵، ص ۹۰) و بعد از تولد نیز دو مسئلهٔ مهم شیردهی و تربیت وجود دارد که نقش و تأثیر مادر در هر دو بیش از پدر و دیگران است.

مادر و نقش مادری از جمله مباحثی است که در علوم گوناگون، از جمله روان‌شناسی به آن پرداخته شده است. فروید اظهار داشت که اولین شیء ارضاکنندهٔ غریزه در زندگی کودک، پستان مادر است و بعدها، مادر به‌صورت یک فرد کامل شیء می‌شود (شولتز و شولتس، ۱۳۹۶، ص ۱۳۴). کرنبرگ که کار خود را ادامهٔ روانکاوی فروید می‌داند، معتقد است عنصر مهم در آگاهی‌یافتن از سازمان شخصیت، رابطهٔ مادر – فرزند است. روابط مادر – فرزند نابسنده به حالت‌های خود متناقض و شکل‌های مختلف آسیب روانی می‌انجامد (سراقی و دیگران، ۱۳۹۴، ص ۲۰). آلفرد آدلر بنیان‌گذار مکتب روانشناسی فردی[1]، به اهمیت نقش مادر به‌عنوان اولین شخصی که کودک با او در تماس قرار می‌گیرد، اشاره کرده و معتقد است مادر در پرورش‌دادن علاقهٔ اجتماعی و جنبه‌های دیگر شخصیت کودک نقش مهمی دارد و باید همکاری، معاشرت و جرئت را به کودک بیاموزد. او همچنین معتقد است هر گرایشی که به ارث رسیده باشد، توسط مادر سازگار شده، تربیت شده و تغییر یافته است و مهارت‌داشتن یا نداشتن او بر تمام استعدادهای کودک تأثیر خواهد داشت (شولتز و شولتس، ۱۳۹۶، ص ۲۰۳). به باور ملانی کلین کودکان در آغاز تنها با بخش‌هایی از اشیاء رابطه برقرار می‌کنند و برای آن‌ها، اولین بخش از چنین شیئی، پستان مادر است. دنیای آن‌ها، به صورتی که توسط این بخش از شیء بازنمایی می‌شود، به‌شکلی ارضاکننده یا متخاصم برداشت می‌شود (همان، ص ۱۳۶). هینز کوهات عقیده داشت شیء اصلی طفل، مادر است و این اشیاء چنان نقش حیاتی را در زندگی طفل ایفا می‌کنند که به گمان او قسمتی از وی هستند. به اعتقاد کوهات، مادر باید علاوه بر نیازهای جسمانی کودک، نیازهای روانی او را نیز ارضا کند و برای انجام این کار، باید مانند آینه برای کودک عمل کند؛ طوری‌که احساس بی‌همتایی، اهمیت و عظمت را به او انعکاس دهد؛ بدین‌ترتیب تمام جنبه‌های خود بزرگسال به‌کمک روابط اولیهٔ کودک با این شیء اصلی شکل می‌گیرد (همان، ص ۱۳۵). روان‌شناسان انسان‌گرا بر این باورند که مادر باید بدون توجه به چگونگی رفتار کودک، به او عشق و محبت نشان دهد. راجرز اهمیت رابطهٔ مادر – کودک را عاملی می‌داند که بر احساس کودک از بالندگی خویش تأثیر می‌گذارد. وی در نظریهٔ خود نیاز به توجه مثبت[2] را مطرح کرد که این نیاز، شامل محبت و تأییدشدن از طرف مادر

1. Individual Psychologe
2. Positive regard

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

اســـت. چون توجه مثبت برای رشد شخصیت اهمیت زیادی دارد، رفتار کودک با مقدار محبتی که به او ارزانی شده، هدایت می‌شـــود. اگر مادر به فرزند توجه مثبت نکند، از گرایش فطری کودک به شکوفایی و رشد خودپنداره جلوگیری خواهد شد (همان، ص ۴۳۲).

در منابع اســـلامی یکی از بالاترین ارزش‌های زن، فرزندآوری و نقش مادری وی اســـت (حر عاملی، ۱۴۰۹ ق، ج ۲۰، ص ۲۹). ازدواج و تشـــکیل خانواده علاوه بر اینکه عملی تکامل‌بخش است، هدف والای دیگری را دنبال می‌کند و آن فرزندآوری و تربیت فرزند است (هوشیاری، ۱۳۹۲، ص ۴). مادری یک ارزش به شمار می‌آید که به‌دلیل ویژگی‌های زیستی و روانی بر دوش زنان نهاده شـــده است (علاســـوند، ۱۳۹۹، ص ۲۲۹). در طول تاریخ زندگی بشـــر، مهم‌ترین نقش زنان که به جنســـیت آنان مربوط می‌شـــود، فرزندآوری و نقش مادری آنان اســـت (میرخانی، غروی نائینی و همدانیـــان، ۱۳۹۰، ص ۱۱۸). به‌منظور تحقق این هدف برای مادر مســـئولیت‌ها و ویژگی‌هایی در نظر گرفته شـــده است. یک مادر باید از مســـئولیت‌ها و ویژگی‌های خود به‌عنوان ضرورتی برای موفقیت در ایفای نقش مادری آگاه و به آن‌ها پایبند باشد. از آنجا که نیمی از جامعه را زنان تشکیل می‌دهند و بیشتر آنان مادری را تجربه خواهند کرد، باید با وظایف و ویژگی‌های مادر برای دستیابی به شایستگی آشنا باشند.

با توجه به اینکه فرزند شایســـته پرورش‌یافتهٔ دامان مادر شایســـته است و چنین افرادی سلامت جامعه را تأمین خواهند کرد، نبود الگویی برای مادر شایسته ضررهای جبران‌ناپذیری به بار خواهد آورد. علاوه بر این، امروزه جوامع بشری با انواع نابسامانی‌ها و انحرافات فردی، خانوادگی و اجتماعی روبه‌رو هســـتند که در بیشتر موارد از کانون خانواده سرچشمه می‌گیرند. اگر مادر که رکن اساسی و مؤثر در خانواده و تربیت کودک است، راهنمایی و اصلاح شود و به شایستگی در نقش خود دست یابد، بسیاری از این مشکلات برطرف خواهند شد. بدون وجود مادران رشدیافته و شایسته، خانواده و جامعه به رشـــد و پیشرفت لازم نخواهند رسید. با شایســـتگی مادر نه‌تنها خود او، بلکه همسر و فرزندانش و حتی جامعه نیز بهره‌مند خواهند شد (کاوه، ۱۳۸۷، صص ۲۱۸-۲۱۲). یک مادر برای اینکه بتواند رسالت خطیر خود را به نحو شایسته انجام دهد، باید دارای بینش، اعمال و ویژگی‌های مطلوبی باشـــد؛ چراکه موفقیت در نقش مادری، نیازمند دانش، مهارت و انگیزش اســـت و فقدان آن‌ها به نقص در قابلیت‌های مادرشـــدن منجر می‌شـــود (امیدوار و لیراویانی‌نژاد، ۱۳۹۷، ص ۲). با توجه به اهمیت، جایگاه و نقش مادر در ســـلامت همه‌جانبهٔ فرد، خانواده و اجتماع، در تعالیم و آموزه‌های اسلامی ویژگی‌هایی برای مادر بیان شده که ضروری است مادران برای موفقیت در ایفای نقش خود به آن‌ها آراســـته باشند؛ چراکه اگر در نظام خانواده، مادر در جایگاه و موقعیت شایسته و

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

متناســـب خویش قرار نگیرد و به ویژگی‌های خود آراسته نباشد، آن خانواده به اهداف و کارکردهای مورد انتظار خود نخواهد رسید و دچار نوعی بحران مدیریتی خواهد شد (علایی رحمانی و معتمد لنگرودی، ۱۳۹۴، ص ۱۴۹). مؤلفه‌های شایستگی مادر را می‌توان در چهار بخش زیستی- روانی، شـــناختی، عاطفی و رفتاری طبقه‌بندی کرد. هر اندازه که مادران به این مؤلفه‌ها آراســـته باشند، در نقش مادری موفق‌تر عمل خواهند کرد، الگوی بهتری برای فرزندان خواهند بود، تأثیر بیشـــتری بر فرزندانشان خواهند داشت، فرزندان خوب و کارآمدی تربیت خواهند کرد و از عهدهٔ مسئولیت‌های مادری به‌خوبی برمی‌آیند. اگر مادر به معیارهای ذکرشـــده آراسته باشد و مطابق آن، کودک خود را تربیت کند، باید خود را بنیان‌گذار نســـلی قلمداد کند که ســـتارگان، سعادتمندان و نخبگان جامعه را تشـــکیل می‌دهند؛ از این‌رو پژوهش حاضر به روش تحلیل محتوای منابع اسلامی در باب مادر به‌دنبال استخراج ویژگی‌های مادر شایسته و ساخت و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامهٔ آن براساس منابع اسلامی است.

در پژوهش‌های مختلف به موضوع مادر پرداخته شـــده اســـت؛ از جمله صادق‌زاده، شاملی و خرمائی (۱۳۹۸) در مقالهٔ خود به بررسی نقش میانجی استرس والدگری در رابطهٔ میان مؤلفه‌های صبر مادر و پرخاشگری کودک پرداخته‌اند. ربانی اصفهانی و بانکی‌پور فرد (۱۳۹۵) نیز در پژوهش خویش به روش تحلیل مضمون به بررسی مفهوم مادر در تفسیر نمونه پرداخته‌اند. علایی رحمانی و معتمد لنگرودی (۱۳۹۴) تعامل و نقش همســـری و مادری زن در آموزه‌های رضوی را بررســـی کرده‌اند. گیتی‌پســـند (۱۳۸۸) در مقالهٔ خود به بررســـی جایگاه مادر در فرهنگ ملل پرداخته و به تعارض مادر-فرزند در نظریه‌های مختلف مشـــاوره و روان‌درمانی پرداخته است. قائمی (۱۳۸۷) نیز در کتاب خود به بررســـی نقش‌های زن، همسر، مادر، اهمیت مادری، ویژگی‌های مادر خوب و اشتباهات مادری پرداخته است. هوشـــیاری (۱۳۹۲) در پژوهش خود ویژگی‌های مادر شایسته از دیدگاه اســـلام و روان‌شناسی را تبیین کرده و سراقی (۱۳۹۳) نیز در پژوهش خود به بررسی نقش مادر با دو رویکرد اسلامی و راون‌شناسی و ساخت پرسشنامهٔ آن از نگاه اسلام پرداخته است.

بررسی پژوهش‌های انجام‌شده دربارهٔ مادر نشان می‌دهد که در بیشتر آن‌ها به تبیین ویژگی‌های مادر پرداخته نشـــده اســـت. برخی پژوهش‌ها، به تبیین ویژگی‌های مادر شایســـته براســـاس منابع اسلامی و روان‌شناسی پرداخته‌اند (هوشـــیاری، ۱۳۹۲)، اما به ساخت پرسشنامه منجر نشده‌اند. در پژوهشـــی سراقی (۱۳۹۳) به تبیین مؤلفه‌های نقش مادری از نگاه اسلام و روان‌شناسی پرداخته شده و به ساخت پرسشـــنامه منجر شده اســـت؛ درصورتی‌که پژوهش صورت‌گرفته تنها به برخی مؤلفه‌های نقش مادری پرداخته و به بســـیاری از ویژگی‌ها و مؤلفه‌های شایســـتگی در نقش مادری

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

توجه نکرده اســت و نیــاز به بازخوانی، تجدید، تقویت، تکمیل ویژگی‌ها و ســاخت پرسشــنامه براســاس ویژگی‌های استخراج‌شده دارد؛ چراکه براساس آموزه‌های اســلامی، مادر برای دستیابی بــه موفقیت در نقش خود علاوه بر آراســته‌بودن به مؤلفه‌هایی که به آن پرداخته اســت، باید دارای ویژگی‌های زیســتی، روانی، شناختی، عاطفی و رفتاری خاصی باشد؛ بنابراین بررسی ویژگی‌های مادر و سنجش میزان شایستگی وی در نقش مادری نیازمند ابزار معتبر علمی است، اما پژوهشی که علاوه بر مؤلفه‌های نقش مادری به بررسی ویژگی‌های مادر شایسته و ساخت و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشــنامهٔ آن براساس منابع اسلامی پرداخته باشــد، وجود ندارد؛ درحالی‌که بخش زیادی از مراجعه‌ها به مراکز مشــاوره و درخواست راهنمایی و مشاوره از سوی والدین به‌ویژه مادر، به تربیت فرزند و ایفای نقش مادری مرتبط اســت. بــا توجه به ناکافی‌بودن تحقیقات و خلأ علمی موجود در این زمینه، انجام چنین تحقیقی ضروری اســت و عــلاوه بر رفع خلأ مذکور و کمک به محققان، مشاوران و درمانگران در مسیر سنجش و مشاوره مادران می‌تواند منبعی برای تدوین متون آموزشی مادران و دختران جوان در سن ازدواج باشد.

پژوهش حاضر با بررســی آموزه‌های دینی، به اســتخراج ویژگی‌های مادر شایســته براســاس منابع اسلامی و ســاخت و هنجاریابی پرسشنامه پرداخته اســت. برای دستیابی به این هدف باید به ســؤال‌های زیر پاسخ داده شود که مؤلفه‌های مادر شایســته براساس منابع اسلامی کدام است؟ پرسشنامهٔ مادر شایسته از چه میزان روایی برخوردار است و پرسشنامهٔ مادر شایسته چه میزان پایایی دارد؟

روش پژوهش

روش پژوهــش در این تحقیق را می‌توان به‌دلیل تحلیل و توصیــف آموزه‌های دین در موضوع مادر شایســتهٔ یک تحقیق «توصیفی- تحلیلی» دانســت. از ســوی دیگر، این پژوهش دارای دو بخش اســت؛ در بخش اول که به‌دنبال اســتخراج و تبیین ویژگی‌های مادر شایســته براساس آموزه‌های اسلامی اســت، از روش استنباط دینی- روان‌شناختی استفاده شده اســت. استنباط دینی به‌عنوان یکی از روش‌های پژوهش برای اســتخراج و اســتنباط آموزه‌های دینی از منابع معتبر یعنی قرآن و روایات به شــمار می‌آید (علی‌پور و حسنی، ۱۳۹۰، ص ۶۱)؛ بنابراین برای تبیین ویژگی‌های مادر شایسته، آیات قرآن کریم و روایات معصومین (علیهم‌السلام) به روش استنباط دینی- روان‌شناختی جمع‌آوری، دسته‌بندی و تجزیه و تحلیل شد. بخش دوم پژوهش به‌دنبال تهیه و ارائهٔ پرسشنامهٔ مادر شایسته است. این امر مستلزم ســاخت، اعتباریابی و رواسازی پرسشنامه به‌صورت میدانی است.

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

در این بخش از روش «زمینه‌یابی» (پیمایشی) استفاده شده است. جامعهٔ آماری در بخش استخراج مبانی نظری، قرآن کریم، تفاسیر و کتب روایی معتبر شیعه بوده و در بخش روایی‌سنجی یافته‌ها، افراد خبره و صاحب‌نظرانی از استادان حوزهٔ علیمهٔ قم و دارای تخصص در حوزهٔ مسائل اسلامی و روان‌شناسی و استادان دانشگاه دارای تحصیلات دکترای روان‌شناسی بودند. در بخش کمی، جامعهٔ آماری را مادران استان تهران و قم تشکیل می‌دادند. در بخش کیفی نیز به‌منظور استفاده از دیدگاه‌های صاحب‌نظران، نمونه‌گیری به روش هدفمند انجام شد. حجم نمونه در این‌گونه تحقیقات براساس اشباع نظری تعیین می‌شود؛ یعنی مراجعه به خبرگان تا جایی انجام می‌شود که با مراجعات بعدی اطلاعات جدیدی به تحقیق اضافه نشود؛ بنابراین از دیدگاه ۲۵ نفر از کارشناسان استفاده شد.

در بخش کمی، برای اجرای مقدماتی آزمون و بررسی روایی صوری، از جامعه آماری، ۵۵ نفر و در مرحلهٔ اجرای محدود نیز ۷۹ نفر از جامعه به روش دردسترس انتخاب شدند. در مرحلهٔ اجرای گستردهٔ پرسشنامه، بررسی روایی سازه و برآورد پارامترهای سؤال‌ها، پاسخ‌گویان به روش دردسترس انتخاب شدند. برای انتخاب نمونه‌ها پرسشنامهٔ محقق‌ساخته برای ۶۰۰ نفر از مادران استان تهران و قم به‌صورت تصادفی منتشر شد. از آنجا که بررسی روایی سازه در این مرحله مستلزم تحلیل عاملی بود و انتخاب نمونه به بزرگی ۵۰۰ نفر، برای انجام تحلیل عاملی[1] «خیلی خوب» است؛ به‌منظور رسیدن به حداقل ۵۰۰ نمونه، تعداد ۶۰۰ پرسشنامه توزیع شد و درنهایت بعد از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها و برگشت‌ندادن بعضی از آن‌ها ۵۳۹ نمونه برای تجزیه و تحلیل آماده شد.

ابزار پژوهش

ابزار استفاده‌شده در این پژوهش پرسشنامهٔ مادر شایسته بود که برای ساخت و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آن مراحل زیر طی شد:

مرحلهٔ اول: در این مرحله به‌منظور تبیین مبانی نظری پرسشنامه و استخراج مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های شایستگی مادر، آموزه‌های اسلامی مرتبط با موضوع، استخراج، دسته‌بندی، مقوله‌بندی و تحلیل و بررسی شد.

مرحلهٔ دوم: ارزیابی روایی محتوای برداشت‌ها از منابع دینی که بدین‌منظور فرمی حاوی الگوی اولیهٔ مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها برای ارزیابی ارتباط آن‌ها با مستندات قرآنی و روایی به متخصصان

1. Factor analysis

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

مربوط در حوزۀ علوم اسلامی و روان‌شناسی ارائه شد. برای دست‌یابی به بالاترین سطح اطمینان و تغییرنکردن در الگوی مورد نظر، محقق به ۲۵ کارشناس مراجعه و از دیدگاه‌های آنان استفاده کرد و بعد از اعمال دیدگاه‌های کارشناسان الگوی نهایی با ۴ مؤلفه و ۱۶ زیرمؤلفه تأیید و مبنای طراحی گویه‌ها قرار گرفت.

مرحلۀ سوم: تهیه و تدارک گویه‌ها برای سنجش ویژگی‌های مادر شایسته بود. در این مرحله، براساس اطلاعات به‌دست‌آمده از منابع اسلامی درنهایت ۱۱۲ گویه ساخته شد که فراوانی گویه‌ها در هر بخش در جدول ۱ آمده است:

جدول ۱. مؤلفه‌ها، زیرمؤلفه‌ها و تعداد گویه‌ها

مؤلفه‌ها	زیرمؤلفه‌ها	تعداد گویه‌ها
زیستی- روانی	۱. سلامت جسمانی	۷ گویه
	۲. سلامت روانی	۷ گویه
شناختی	۳. آمادگی شناختی برای مادر شدن	۷ گویه
	۴. پذیرش نقش مادری	۷ گویه
عاطفی	۵. پذیرش قلبی فرزند	۷ گویه
	۶. دلسوزی به فرزند	۷ گویه
	۷. صبوری	۷ گویه
رفتاری	۸. محبت‌کردن به فرزند	۷ گویه
	۹. حضور فعال در کنار فرزند	۷ گویه
	۱۰. مداراکردن با فرزند	۷ گویه
	۱۱. پاسخ‌گوبودن	۷ گویه
	۱۲. تربیت صحیح فرزند	۷ گویه
	۱۳. اعتدال رفتاری	۷ گویه
	۱۴. راست‌گویی و عمل به وعده	۷ گویه
	۱۵. هماهنگی با همسر در تربیت فرزند	۷ گویه
	۱۶. عدالت در نقش مادری	۷ گویه

مرحلۀ چهارم: در این مرحله بعد از تهیه ۱۱۲ گویه به ارزیابی روایی محتوایی آن‌ها پرداخته شد. بدین‌منظور فرم ابتدایی پرسشنامه مشتمل بر مؤلفه‌ها، زیرمؤلفه‌ها و گویه‌های هر زیرمؤلفه در قالب یک فرم برای ارزیابی روایی محتوایی گویه‌ها و بررسی ضرورت و ارتباط گویه‌ها و مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها به ۲۵ کارشناس علوم اسلامی و روان‌شناسی ارائه شد. کارشناسان، ضمن ارزیابی روایی محتوایی گویه‌ها، پیشنهادهایی برای اصلاح و حذف برخی گویه‌ها ارائه کردند.

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

بعد از دریافت و اعمال دیدگاه‌های اصلاحی آنان و حذف گویه‌های نامناسب، ۲۹ گویه حذف و پرسشنامهٔ ۸۳ گویه‌ای برای بررسی روایی صوری آماده شد.

مرحلهٔ پنجم: برای بررسی و ارزیابی روایی صوری، پرسشنامهٔ ۸۳ گویه‌ای روی نمونهٔ ۵۵ نفری از جامعهٔ آماری اجرا شد. بعد از گردآوری و جمع‌بندی دیدگاه‌های پاسخ‌گویان دربارهٔ گویه‌ها و اعمال اصلاحات، پرسشنامه مشتمل بر ۸۳ سؤال بدون حذف هیچ گویه‌ای برای اجرای محدود و ارزیابی پایایی پرسشنامه آماده شد.

مرحلهٔ ششم: در این مرحله پرسشنامهٔ ۸۳ سؤالی برای بررسی پایایی پرسشنامه روی نمونه‌ای ۷۹ نفره از جامعهٔ آماری اجرا شد که زیرمؤلفهٔ اعتدال رفتاری (دارای ۵ گویه) و سه گویهٔ دیگر نامناسب تشخیص داده شدند. درنهایت با حذف ۸ گویه و باقی‌ماندن ۴ مؤلفه و ۱۵ زیرمؤلفه، پرسشنامهٔ نهایی مشتمل بر ۷۵ سؤال برای اجرای گسترده و ارزیابی روایی سازه آماده شد.

مرحلهٔ هفتم: برای بررسی روایی سازه و برآورد پارامترهای گویه‌ها پرسشنامهٔ نهایی ۷۵ سؤالی روی نمونهٔ ۶۰۰ نفری اجرا و نتایج حاصل از ۵۳۹ پرسشنامه تحلیل شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش در چند بخش روایی محتوای مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها، روایی محتوایی گویه‌ها، روایی صوری، پایایی، روایی سازه، تحلیل عاملی، تأیید روایی سازه و شیوهٔ نمره‌گذاری پرسشنامه ارائه شد.

۱. روایی محتوایی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها

در این بخش به ارزیابی روایی محتوای برداشت‌ها از منابع دینی پرداخته شد. بدین‌منظور فرمی حاوی الگوی اولیهٔ مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها برای ارزیابی ارتباط آن‌ها با مستندات قرآنی و روایی به متخصصان مربوط در حوزهٔ علوم اسلامی و روان‌شناسی ارائه شد. برای دست‌یابی به بالاترین سطح اطمینان و تغییرنکردن الگوی مورد نظر، محقق به ۲۵ کارشناس مراجعه و از دیدگاه‌های آنان استفاده کرد و پس از نامناسب دانسته‌شدن و حذف زیرمؤلفهٔ «پاکدامنی»، الگوی نهایی با ۴ مؤلفه و ۱۶ زیرمؤلفه تأیید شد و مبنای طراحی گویه‌ها قرار گرفت که نتایج در جدول ۲ آمده است.

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

جدول ۲. روایی محتوایی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها

مؤلفه	زیرمؤلفه	Cvi	Cvr
زیستی - روانی	۱. سلامت جسمی	۰/۸۴	۱
	۲. سلامت روانی	۰/۸۴	۱
شناختی	۳. آمادگی شناختی برای مادرشدن	۰/۶۸	۱
	۴. پذیرش نقش مادری	۰/۹۲	۱
عاطفی	۵. پذیرش قلبی فرزند	۰/۹۲	۱
	۶. دلسوزی به فرزند	۰/۸۴	۱
	۷. صبر و بردباری	۰/۷۶	۱
رفتاری	۸. محبت‌کردن به فرزند	۱	۱
	۹. حضور فعال در کنار فرزند	۰/۷۶	۱
	۱۰. مداراکردن با فرزند	۰/۷۶	۱
	۱۱. پاسخ‌گوبودن	۰/۹۲	۱
	۱۲. تربیت صحیح فرزند	۰/۸۴	۱
	۱۳. اعتدال رفتاری	۰/۶	۰/۹۶
	۱۴. راست‌گویی و عمل به وعده	۰/۶۸	۱
	۱۵. هماهنگی با همسر در تربیت فرزند	۰/۶	۱
	۱۶. عدالت در نقش مادری	۰/۹۲	۱

۲. روایی محتوایی گویه‌ها

به‌منظور بررسی روایی محتوایی گویه‌ها، بعد از تهیهٔ ۱۱۲ گویه برای سنجش چهار مؤلفه و ۱۶ زیرمؤلفهٔ فرم روایی محتوا شامل مؤلفه‌ها، زیرمؤلفه‌ها و گویه‌ها تهیه شد. برای بررسی نسبت روایی محتوا (CVI) در مقابل هر گویه چهار گزینهٔ «مرتبط»، «مرتبط اما نیازمند بازبینی»، «نیاز به بازبینی جدی» و «غیرمرتبط» قرار داده شد. در مرحلهٔ بعد برای بررسی شاخص روایی محتوا (CVR) در مقابل هر گویه سه گزینهٔ «ضروری»، «مفید اما غیرضروری» و «غیرضروری» قرار داده شد و در اختیار ۲۵ نفر از کارشناسان و استادان حوزه و دانشگاه قرار گرفت. کارشناسان ضمن ارزیابی محتوایی هر گویه، پیشنهادهایی برای اصلاح و حذف برخی از گویه‌ها ارائه کردند. ضریب نسبی روایی محتوایی و شاخص روایی محتوایی برای بررسی نظر کارشناسان دربارهٔ ارتباط بین گویه‌ها با مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها و ضرورت طرح گویه‌ها برای سنجش مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها نشان‌دهندهٔ مناسب‌بودن ۸۳ مورد از گویه‌هاست؛ بدین‌صورت که از ۱۱۲ گویهٔ ساخته‌شده، ۲۹ گویه نامناسب تشخیص داده شد. بعد از اعمال دیدگاه‌های اصلاحی کارشناسان، حذف موارد نامناسب، ترکیب تصادفی گویه‌ها و درهم ریختن آن‌ها، یک پرسشنامهٔ ۸۳ گویه‌ای تهیه و برای

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

اجرای محدود و سنجش روایی صوری آماده شد.

۳. روایی صوری پرسشنامه

برای بررسی روایی صوری پرسشنامه، ۵۵ نفر از جامعهٔ آماری که به‌صورت دردسترس انتخاب شده بودند، به پرسشنامهٔ ۸۳ گویه‌ای پاسخ دادند. تمام پاسخ‌گویان علاوه بر تکمیل پرسشنامه دربارهٔ «برداشت خود از گویه‌ها»، «مفهوم و نامفهوم‌بودن گویه‌ها»، «تناسب یا عدم تناسب گزینه‌ها و سؤال‌ها»، «حساسیت‌زا بودن سؤال‌ها»، «ورود سؤال به حریم خصوصی» و «زمان مورد نیاز برای پاسخ‌دادن به سؤال‌ها» اظهارنظر کردند. پس از گردآوری و جمع‌بندی دیدگاه‌های پاسخ‌دهندگان دربارهٔ گویه‌ها و اعمال اصلاحات نهایی، بدون حذف هیچ گویه‌ای ۸۳ گویه باقی ماند.

۴. پایایی پرسشنامه

به‌منظور سنجش پایایی، پرسشنامه در نمونه‌ای ۷۹ نفری اجرا و نتایج تجزیه و تحلیل شد. پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ بررسی شد که نتایج در جدول ۳ آمده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، کمترین میزان آلفای کرونباخ مربوط به عامل ۹ و برابر با ۰/۵۱۱ است که نشان‌دهندهٔ پایایی بالای عوامل پرسشنامه است. علاوه بر آن با حذف هیچ‌یک از سؤالات، آلفای کرونباخ عوامل افزایش نمی‌یابد. همچنین آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۹۵ است.

جدول ۳. ضریب آلفای کرونباخ و آماره‌های سؤال کل

مؤلفه‌ها	آلفای مؤلفه	زیرمؤلفه‌ها	آلفای زیرمؤلفه
زیستی- روانی	۰/۸۲۳	۱. سلامت جسمی	۰/۷۰۶
		۲. سلامت روانی	۰/۷۹۷
شناختی	۰/۷۷۰	۳. آمادگی شناختی برای مادرشدن	۰/۶۷۰
		۴. پذیرش نقش مادری	۰/۷۵۴
عاطفی	۰/۸۳۱	۵. پذیرش قلبی فرزند	۰/۶۳۳
		۶. دلسوزی به فرزند	۰/۷۲۰
		۷. صبوری	۰/۷۹۶

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

مؤلفه‌ها	آلفای مؤلفه	زیرمؤلفه‌ها	آلفای زیرمؤلفه
رفتاری	۰/۹۲۲	۸. محبت‌کردن به فرزند	۰/۸۳۵
		۹. مداراکردن با فرزند	۰/۵۱۱
		۱۰. پاسخ‌گوبودن	۰/۸۲۳
		۱۱. تربیت صحیح	۰/۷۲۵
		۱۲. حضور فعال در کنار فرزند	۰/۷۵۴
		۱۳. راست‌گویی و عمل به وعده	۰/۷۰۷
		۱۴. هماهنگی با همسر در تربیت فرزند	۰/۸۱۵
		۱۵. عدالت در نقش مادری	۰/۷۸۰
کل پرسشنامه			۰/۹۵۵

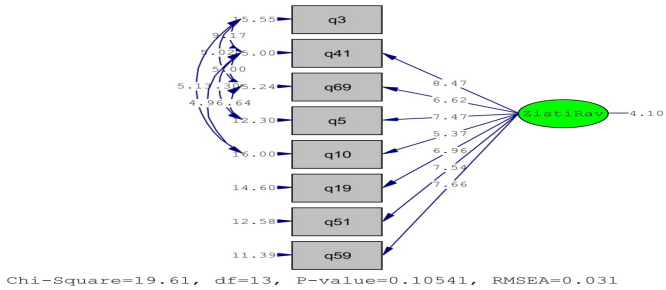
۵. روایی سازهٔ پرسشنامه

به‌منظور بررسی روایی ســـازه و برآورد پارامترهای گویه‌ها، پرسشنامهٔ ۷۵ گویه‌ای روی نمونهٔ ۵۳۹ نفری از جامعهٔ آماری اجرا و بدین‌منظور ۶۰۰ پرسشـــنامه در میان نمونهٔ آماری توزیع شد. پس از جمع‌آوری پرسشـــنامه‌ها به‌دلیل حذف پرسشـــنامه‌های ناقص و برگشت‌ندادن برخی از آن‌ها ۵۳۹ پرسشـــنامه باقی ماند که داده‌های جمع‌آوری‌شـــده برای تحلیل عاملی آماده شـــدند. در این بخش با اســـتفاده از تحلیل عاملی تأییدی، روایی سازهٔ پرسشـــنامه بررسی شد. به این منظور ابتدا تحلیل عاملـــی تأییدی مرتبهٔ اول هریک از عوامل به‌صورت مجـــزا و در مرحلهٔ بعد تحلیل عاملی تأییدی مرتبهٔ دوم همه عوامل ارائه شده است.

۵-۱. تحلیل عاملی مرتبهٔ اول عامل «زیستی- روانی»

شکل زیر مدل اندازه‌گیری عامل «زیستی-روانی» در حالت اعداد معنادار را نشان می‌دهد. با توجه به خروجی این شکل، ضرایب به‌دست‌آمده برای همهٔ گویه‌ها معنادار است.

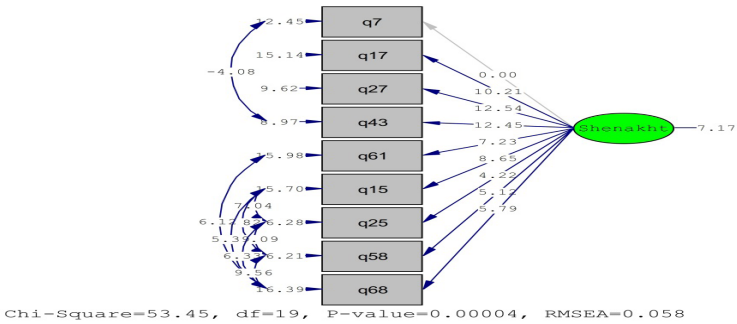
[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

شکل ۱. مقادیر t تحلیل عاملی تأییدی مرتبهٔ اول عامل «زیستی -روانی»

۵-۲. تحلیل عاملی مرتبهٔ اول عامل «شناختی»

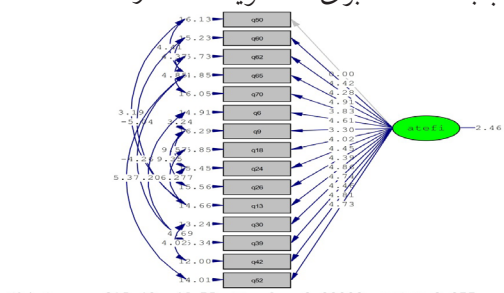
شـــکل زیر مدل اندازه‌گیری عامل «شـــناختی» در حالت اعداد معنادار را نشان می‌دهد. با توجه به خروجی این نمودار، ضرایب به‌دست‌آمده برای همهٔ گویه‌ها معنادار است.

شکل ۲. مقادیر t تحلیل عاملی تأییدی مرتبهٔ اول عامل «شناختی»

۵-۳. تحلیل عاملی مرتبهٔ اول عامل «عاطفی»

شـــکل زیر مدل اندازه‌گیری عامل «عاطفی» در حالت اعداد معنادار را نشـــان می‌دهد. با توجه به خروجی این شکل، ضرایب به‌دست‌آمده برای همهٔ گویه‌ها معنادار است.

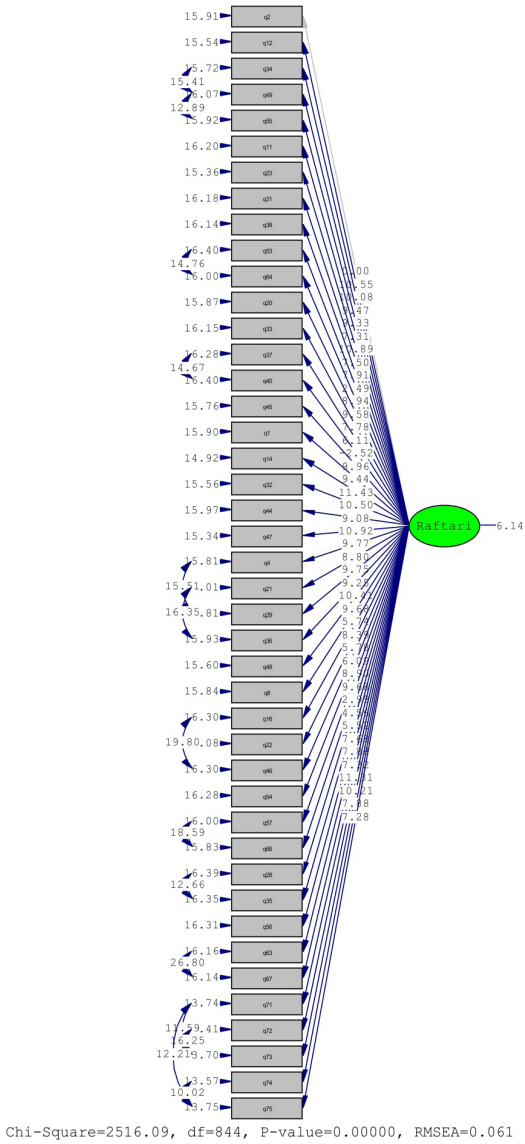
شکل ۳. مقادیر t تحلیل عاملی تأییدی مرتبهٔ اول عامل «عاطفی»

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

۵-۴. تحلیل عاملی مرتبهٔ اول عامل «رفتاری»

شـــکل زیر مدل اندازه‌گیری عامل «رفتاری» در حالت اعداد معنادار را نشـــان می‌دهد. با توجه به خروجی این نمودار، ضرایب به‌دست‌آمده برای همهٔ گویه‌ها معنادار است.

شکل ۴. مقادیر t تحلیل عاملی تأییدی مرتبهٔ اول عامل «رفتاری»

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

محاسبهٔ شاخص‌های مناسبت مدل اندازه‌گیری عامل «زیستی- روانی»، «شناختی»، «عاطفی» و «رفتاری» نشان می‌دهد تحلیل عاملی تأییدی، برازش خوبی دارد.

جدول ۴. شاخص‌های برازش ویژگی‌های مادر شایسته

عنوان مؤلفه	مرتبه	شاخص‌های برازش تحلیل عاملی
زیستی ـ روانی	یک	AGFI = ۰/۹۷ و IFI = ۰/۹۹ و CFI = ۰/۹۹ و RMSEA = ۰/۰۳۱ و $\frac{x^2}{df}$ = ۱/۵
شناختی	یک	AGFI = ۰/۹۵ و IFI = ۰/۹۸ و CFI = ۰/۹۸ و RMSEA = ۰/۰۵۸ و $\frac{x^2}{df}$ = ۲/۸۱
عاطفی	یک	AGFI = ۰/۹۰ و IFI = ۰/۹۴ و CFI = ۰/۹۴ و RMSEA = ۰/۰۷۷ و $\frac{x^2}{df}$ = ۲/۸۷
رفتاری	یک	AGFI = ۰/۹۶ و IFI = ۰/۹۹ و CFI = ۰/۹۹ و RMSEA = ۰/۰۶۱ و $\frac{x^2}{df}$ = ۲/۹۸
کل مؤلفه‌ها	دو	AGFI = ۰/۹۳ و IFI = ۰/۹۶ و CFI = ۰/۹۶ و RMSEA = ۰/۰۶ و $\frac{x^2}{df}$ = ۲/۹

ضرایب مدل اندازه‌گیری تحلیل عاملی مرتبهٔ دوم ویژگی‌های مادر شایسته برای همهٔ گویه‌ها و عوامل معنادار است. محاسبهٔ شاخص‌های مناسبت مدل اندازه‌گیری ویژگی‌های مادر شایسته نشان می‌دهد تحلیل عاملی تأییدی مرتبهٔ دوم، از برازش خوبی برخوردار است. نتایج تحلیل عاملی‌های مرتبهٔ اول و تحلیل عاملی مرتبهٔ دوم تأییدکنندهٔ روایی سازهٔ پرسشنامهٔ ویژگی‌های مادر شایسته است.

شیوهٔ نمره‌گذاری پرسشنامه

شیوهٔ نمره‌گذاری گویه‌های این پرسشنامه به‌صورت لیکرت چهاردرجه‌ای است. به‌دلیل تناسب‌نداشتن برخی سؤال‌ها با گزینه‌ها برای برخی سؤال‌ها از گزینه‌های «بسیار کم- اصلاً»، «کم»، «زیاد» و «بسیار زیاد - همیشه» و برای برخی از سؤال‌ها از گزینهٔ «کاملاً مخالفم»، «مخالفم»، «موافقم» و «کاملاً موافقم» استفاده شد. بدین‌صورت که به «بسیار کم- اصلاً» و «کاملاً مخالفم» نمرهٔ ۱، «کم» و «مخالفم» نمرهٔ ۲، «زیاد» و «موافقم» نمرهٔ ۳ و «بسیار زیاد- همیشه» و «کاملاً موافقم» نمرهٔ ۴ اختصاص یافت؛ بنابراین حداکثر نمرهٔ آزمودنی در این پرسشنامه ۳۰۰ و کمترین نمره ۷۵ است. از ۷۵ سؤال پرسشنامه، ۴۰ سؤال به‌صورت معکوس نمره‌گذاری شدند که عبارت‌اند از: ۲، ۵، ۱۱، ۱۳، ۱۶، ۱۹، ۲۲، ۲۵، ۲۸، ۳۱، ۳۵، ۳۷، ۳۸، ۴۰، ۴۴، ۴۶، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۵.

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

نتیجه‌گیری

خانواده به‌عنوان زیربنای جامعهٔ بشـری از عوامل اصلی انتقال فرهنگ، سـنت و ارزش‌هاست که الگوهای جسمی، عاطفی و شخصیتی کودک به‌واسطهٔ آن پی‌ریزی می‌شود. در فرایند رشد و تکامل فرزند، همهٔ اعضای خانواده نقش دارند اما بیشـترین سـهم تأثیرگذاری وراثتی و تربیتی از آن مادر است. علاوه بر اهمیتی که در ادبیات روان‌شناسی به مادر داده شده، در تعالیم و آموزه‌های اسلامی، جایگاه ویژه‌ای برای مادر در نظر گرفته شـده و ویژگی‌هایی برای موفقیت در نقش مادری ذکر شده اسـت. در پژوهش حاضر، با توجه به اهمیت و جایگاه مادر در سـلامت و رشـد همه‌جانبهٔ فرد، خانواده و فرزندان سعی شد براساس آموزه‌های اسلامی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های شایستگی در نقش مادری اسـتخراج و ابراز مناسبی برای سنجش و اندازه‌گیری آن تهیه شود. به این منظور مراحل زیر طی شد:

در مرحلـهٔ اول به‌منظور تبیین مبانی نظری پرسشـنامه و اسـتخراج مؤلفه‌هـا و زیرمؤلفه‌های شایستگی مادر، آموزه‌های اسـلامی مرتبط با موضوع، استخراج، دسته‌بندی، مقوله‌بندی و تحلیل و بررسی شد.

در مرحلهٔ دوم به‌منظور ارزیابی روایی محتوایی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها، فرمی حاوی الگوی اولیهٔ مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها برای ارزیابی ارتباط آن‌ها با مستندات قرآنی و روایی به ۲۵ نفر از متخصصان در حوزهٔ علوم اسـلامی و روان‌شناسی ارائه شـد. پس از اعمال دیدگاه‌های آن‌ها و محاسبهٔ Cvi و Cvr و تأیید مؤلفه‌هـا و زیرمؤلفه‌ها، الگوی نهایی با ۴ مؤلفه و ۱۶ زیرمؤلفه تأیید و مبنای طراحی گویه‌ها قرار گرفت و درنهایت ۱۱۲ گویه ساخته شد.

در مرحلهٔ سوم به‌منظور ارزیابی روایی محتوایی گویه‌ها و برآورد میزان Cvi و Cvr، فرم ابتدایی پرسشـنامه مشتمل بر مؤلفه‌ها، زیرمؤلفه‌ها و گویه‌های هر زیرمؤلفه در قالب یک فرم ۱۱۲ گویه‌ای به ۲۵ نفر از کارشناسـان و متخصصان علوم اسـلامی و روان‌شناسی ارائه شد. کارشناسان ضمن ارزیابی روایی محتوایی گویه‌ها، پیشـنهادهایی برای اصلاح و حـذف برخی گویه‌ها ارائه کردند. بعد از دریافت و اعمال دیدگاه‌های اصلاحی آنان و حذف گویه‌های نامناسـب، ۲۹ گویه حذف و پرسشنامهٔ ۸۳ گویه‌ای برای بررسی روایی صوری آماده شد.

در مرحلهٔ چهارم به‌منظور بررسـی روایی صوری، پرسشنامهٔ ۸۳ گویه‌ای روی نمونهٔ ۵۵ نفری از جامعهٔ آماری اجرا شـد. بعد از گردآوری و جمع‌بندی دیدگاه‌های پاسـخ‌گویان دربارهٔ گویه‌ها و اعمال اصلاحات، پرسشنامهٔ مشتمل بر ۸۳ سؤال بدون حذف هیچ گویه‌ای برای اجرای محدود و ارزیابی پایایی پرسشنامه آماده شد.

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

در مرحلهٔ پنجم به‌منظور سنجش پایایی درونی پرسشنامهٔ ۸۳ سؤالی روی نمونه‌ای ۷۹ نفره از جامعهٔ آماری اجرا شد و پس از تجزیه و تحلیل نتایج زیرمؤلفهٔ اعتدال رفتاری (دارای ۵ گویه) و سه گویهٔ دیگر نامناسب تشخیص داده شدند. درنهایت با حذف ۸ گویه و باقی‌ماندن ۴ مؤلفه و ۱۵ زیرمؤلفه، پرسشنامهٔ نهایی مشتمل بر ۷۵ سؤال برای اجرای گسترده و ارزیابی روایی سازه آماده شد. پایایی کل پرسشنامه و مرزهای مرتبهٔ اول با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه شد (جدول ۳). نتایج نشان داد پایایی کل پرسشنامه ۰/۹۵ است.

در مرحلهٔ ششم به‌منظور ارزیابی روایی سازه و برآورد پارامترهای گویه‌ها، پرسشنامهٔ ۷۵ سؤالی روی نمونهٔ ۶۰۰ نفری اجرا و نتایج حاصل از ۵۳۹ پرسشنامه تحلیل شد. برای محاسبهٔ روایی سازه از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. نتایج حاصل از تحلیل عاملی تأییدی، حاکی از تأیید ۴ مؤلفه و ۱۵ زیرمؤلفه و ۷۵ گویه برای سنجش آن‌هاست. نتایج نشان می‌دهد، پرسشنامهٔ مادر شایسته، از روایی سازهٔ خوبی برخوردار است؛ بنابراین می‌توان ویژگی‌های مادر شایسته را از منابع اسلامی معرفی و برای آن پرسشنامه‌ای ارائه کرد که شرایط علمی یک ابزار سنجش روان‌شناختی را داشته باشد و ویژگی‌های مادر شایسته را بسنجد.

بنابراین مادر باید در چهار بُعد زیستی-روانی، شناختی، عاطفی و رفتاری ویژگی‌های شایسته‌ای داشته باشد که از آن‌ها به مؤلفه‌های شایستگی در نقش مادری تعبیر می‌شود. هرکدام از این مؤلفه‌ها زیرمجموعه‌هایی دارند که از آن‌ها به زیرمؤلفه‌های شایستگی یاد می‌شود. زیرمؤلفه‌های زیستی-روانی عبارت‌اند از: سلامت جسمی و سلامت روانی. زیرمؤلفه‌های شناختی عبارت‌اند از: آمادگی شناختی برای مادرشدن و پذیرش نقش مادری. زیرمؤلفه‌های عاطفی عبارت‌اند از: پذیرش قلبی فرزند، دلسوزی به فرزند و صبوری. زیرمؤلفه‌های رفتاری عبارت‌اند از: محبت‌کردن به فرزند، حضور فعال در کنار فرزند، مداراکردن با فرزند، پاسخ‌گوبودن، تربیت صحیح فرزند، راست‌گویی و عمل به وعده، هماهنگی با همسر در تربیت فرزند و عدالت در نقش مادری.

پرسشنامهٔ ۷۵ سؤالی اجرای گسترده

بسمه تعالی

پرسشنامهٔ مادر شایسته براساس منابع اسلامی

خواهر گرامی، به‌خاطر قبول زحمت پاسخ به سؤال‌های این پرسشنامه، کمال تشکر را دارم. این پرسشنامه براساس منابع اسلامی تهیه شده است و همکاری شما کمک به پیشبرد پژوهش‌های علمی و اسلامی در حوزه مطالعات روان‌شناختی است.

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

لطفاً:

* هیچ سؤالی را بی‌پاسخ نگذارید و تنها یک پاسخ را علامت بزنید.
* گزینه‌ای را انتخاب کنید که مطابق رفتارها و حالت‌های کنونی شماست، نه ایده‌آل‌های شما.
* **سن**... سال، **نوع تحصیلات:** دورهٔ عمومی□ حوزوی□ دانشگاهی□ حوزوی- دانشگاهی□، **میزان تحصیلات:** کمتر از دیپلم□، دیپلم.□ سطح ۱. فوق دیپلم□ سطح ۲. لیسانس□ سطح ۳. فوق لیسانس□ سطح ۴. دکتری□.

گویه‌ها	۱	۲	۳	۴
۱. به خواسته‌های فرزندم پاسخ می‌دهم، حتی اگر مشغول کاری باشم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۲. فرزندم احساس می‌کند در محبت‌کردن به او کم گذاشته‌ام.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۳. سلامت جسمی برای انجام وظایف مادری را دارم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۴. اخلاق و آداب اجتماعی را به فرزندم آموزش می‌دهم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۵. مسائلی مانند عصبانیت/ بی‌حوصلگی/ زود جوش‌آوردن، مرا در ایفای نقش مادری با مشکل مواجه کرده است.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۶. اطرافیانم من را مادر دلسوزی می‌دانند.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۷. دانش خود درمورد فرزندپروری را با مطالعهٔ کتاب/ گوش‌کردن سخنرانی یا مانند آن ارتقا داده‌ام.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۸. به وعده‌هایی که به فرزندم می‌دهم عمل می‌کنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۹. در تغذیه، فرزندم را بر خودم مقدم می‌کنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۱۰. خوب و بد فرزندم را تشخیص می‌دهم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۱۱. فعالیت‌های شخصی/ شغلی من، به نقش مادری‌ام آسیب زده است.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۱۲. فرزندم را با کلمات محبت‌آمیز صدا می‌زنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

گویه‌ها	۱	۲	۳	۴
۱۳. اذیت‌های فرزندم مرا عصبانی می‌کند.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۱۴. متناسب با سن فرزندم به نیازهایش پاسخ می‌دهم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۱۵. از مادربودنم احساس رضایت و خشنودی دارم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۱۶. جایی که نخواهم فرزندم همراه من بیاید، به او دروغ می‌گویم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۱۷. باید و نبایدهای تغذیه در ایام بارداری را می‌دانم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۱۸. نسبت به سلامت و رشد فرزندم دغدغه دارم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۱۹. اطرافیانم معتقدند باید به یک روان‌شناس مراجعه کنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۲۰. اگر فرزندم توانایی انجام کاری را نداشته باشد، با او مدارا می‌کنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۲۱. فرزندم را با حلال و حرام آشنا می‌کنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۲۲. اطرافیانم من را فرد راست‌گویی می‌دانند.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۲۳. به‌عنوان یک مادر، حضور فعالی در کنار فرزندم دارم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۲۴. قبل از اینکه به فکر خودم باشم، به آسایش فرزندم می‌اندیشم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۲۵. مادرشدن، کاری دست و پا گیر/ مانع پیشرفت است.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۲۶. قبل از مشکل خودم، گرفتاری و مشکل فرزندم را برطرف می‌کنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۲۷. با شیوه‌های فرزندپروری آشنا هستم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۲۸. وقتی با فرزندم دعوا می‌کنم، پدرش از او حمایت می‌کند.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۲۹. معاشرت صحیح با دیگران را به فرزندم آموزش داده‌ام.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

گویه‌ها	۱	۲	۳	۴
۳۰. مشـــکلات خانه را با صبر و حوصله برطرف می‌کنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۳۱. اســـتفاده از تلفن همراه و مانند آن رابطهٔ من با فرزندم را کاهش داده است.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۳۲. با فرزندم هم‌بازی می‌شوم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۳۳. از اشـــتباهات جزئـــی فرزندم چشم‌پوشـــی می‌کنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۳۴. محبت بـــه فرزندم را با بوســـیدن/ در آغوش گرفتن او ابراز می‌کنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۳۵. در تربیت فرزند از روش خودم استفاده می‌کنم و سبک تربیتی همسرم را قبول ندارم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۳۶. فرزندم را با خدا و امامان آشنا می‌کنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۳۷. فرزنـــدم را به‌خاطر کارهای اشـــتباهش دعوا می‌کنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۳۸. در مهمانی/ مســـافرت حواسم از فرزندم پرت می‌شود.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۳۹. اطرافیانم من را فرد صبوری می‌دانند.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۴۰. در تربیت فرزندم سخت‌گیر هستم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۴۱. به‌دلیل ســـلامت جســـمی، از عهدهٔ کارهای مربوط به فرزندم برمی‌آیم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۴۲. آموزش و تربیت فرزندم را با حوصله پیگیری می‌کنم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۴۳. باید و نبایدهای تربیت فرزند را می‌دانم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۴۴. در تأمین نیازهای فرزندم کوتاهی کرده‌ام.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۴۵. در کارهایی که به فرزندم می‌سپارم، توانایی او را در نظر می‌گیرم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۴۶. به فرزندم وعدهٔ دروغ می‌دهم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

گویه‌ها	۱	۲	۳	۴
۴۷. به سؤالات فرزندم پاسخ می‌دهم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۴۸. به تعلیم و تربیت فرزندم اهمیت می‌دهم.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۴۹. نمی‌توانم محبتم را به فرزندم ابراز کنم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۵۰. اگر فرزندم طبق خواستهٔ من رفتار کند، او را دوست دارم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۵۱. حال و حوصلهٔ تربیت فرزندم را ندارم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۵۲. تحمل سختی‌های تربیت فرزند را ندارم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۵۳. به‌دلیل فعالیت‌های بیرون از منزل یا مانند آن ساعاتی از روز را نزد فرزندم نیستم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۵۴. حاضر نیستم با دروغ‌گفتن به فرزندم، اعتماد او را از بین ببرم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۵۵. برخی اطرافیانم معتقدند به فرزندم محبت نمی‌کنم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۵۶. تربیت فرزند وظیفهٔ من است و همسرم نباید دخالت کند.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۵۷. فرزندم حرف‌های مرا باور نمی‌کند.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۵۸. به دنیا آمدن فرزند، لذت زندگی مرا کم کرد.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۵۹. نمی‌توانم با آرامش برای فرزندم وقت بگذارم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۶۰. فرزندم را بدون هیچ شرطی دوست دارم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۶۱. شناخت درستی نسبت به بچه‌دار شدن نداشتم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۶۲. وضعیت ظاهری فرزندم آن‌گونه که دوست داشتم، نشد.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۶۳. روش فرزندپروری من با همسرم متفاوت است و این باعث سردرگمی فرزندم شده است.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۶۴. به‌دلیل مشغلهٔ زیاد، زمان کمی را با فرزندم سپری می‌کنم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۶۵. رفتارهای نامطلوب فرزندم باعث کاهش علاقه من به او شده است.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۶۶. فرزندم به وعده‌های من اعتماد نمی‌کند.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۶۷. من و همسرم در تربیت فرزند با همدیگر هماهنگ نیستیم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

گویه‌ها	۱	۲	۳	۴
۶۸. علاقه‌ای به مادرشدن نداشتم و به دلایل دیگری فرزنددار شدم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۶۹. به‌دلیل بیماری یا معلولیت، نمی‌توانم از فرزندم به‌خوبی مراقبت کنم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۷۰. جنسیت فرزندم آن‌گونه که می‌خواستم نشد.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
سؤال‌های زیر مخصوص مادرانی است که بیش از یک فرزند دارند. لطفاً در صورتی که بیش از یک فرزند دارید به سؤالات زیر پاسخ دهید؛ در غیر این صورت پاسخی داده نشود.				
۷۱. اطرافیانم می‌گویند بین فرزندانم فرق می‌گذارم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۷۲. برخی فرزندانم احساس کمبود محبت می‌کنند.	بسیار کم- اصلاً	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۷۳. فرزندانم فکر می‌کنند عدالت بین آنان را رعایت نمی‌کنم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم
۷۴. در محبت‌کردن / بوسیدن / در آغوش گرفتن فرزندانم به عدالت رفتار می‌کنم.	اصلاً-بسیار کم	کم	زیاد	بسیار زیاد- همیشه
۷۵. به یکی از فرزندانم توجه و محبت بیشتری دارم.	کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

کتابنامه

۱. ابــن فهد حلی، احمد بن محمد. ۱۴۰۷ ق. **عدة الداعی و نجاح الســاعی**. بیروت: دار الکتب الإسلامی.

۲. امیــدوار، بنفشــه؛ لیراویانی‌نژاد، شــیدا. ۱۳۹۷. «تبیین علّی رضایت از نقــش مادری: نقش خودکارآمدی مادری و راهبردهای نظم‌جویی شناختی هیجان». **زن و جامعه**. دورهٔ نهم. شمارهٔ ۴ (پیاپی ۳۶). صص ۱۶-۱.

۳. آقاتهرانی، مرتضی؛ مصباح، علی؛ شــاملی، عباس؛ رهنما، ســید احمد؛ حقانی، ابوالحسن؛ زارعان، محمدجواد؛ ســاجدی، ابوالفضل؛ بی‌ریا، ناصر. ۱۳۹۰. **روان‌شناسی رشد با نگرش به منابع اسلامی**. جلد ۲. تهران: سمت.

۴. پیرمرادی، سعید. ۱۳۸۳. **روان‌شناسی فرهنگی و روان‌شناسی خانوادهٔ ایرانی**. اصفهان: همام.

۵. توزنده‌جانی، حســین؛ توکلی‌زاده، جهان‌شــیر؛ لگزیان، زهرا. ۱۳۹۰. «اثربخشــی شیوه‌های فرزندپروری بر خودکارآمدی و ســلامت روان دانشــجویان علوم انسانی دانشگاه پیام‌نور و آزاد نیشابور». **افق دانش**. دورهٔ هفدهم. شمارهٔ ۲ (پیاپی ۵۲). صص ۶۴-۵۶.

۶. جوادی آملی، عبدالله. ۱۳۹۱، **مفاتیح الحیاه**. قم: اسراء.

۷. حرعاملی، محمد بن حسن. ۱۴۰۹ ق. **وسائل الشیعه**. قم: مؤسسهٔ آل البیت علیهم‌السلام.

۸. حلی‌ســاز، مریم؛ مظاهری، محمدعلی؛ پناغی، لیلی؛ حســنی، فریبــا. ۱۳۹۴. «ارزش‌های فرزندپروری مادران کودکان ۳ تا ۵ ساله (مطالعهٔ پدیدارشناسانه)». **راهبرد فرهنگ**. دورهٔ هشتم. شمارهٔ ۲۹، صص ۱۴۸- ۱۲۱.

۹. ربانــی اصفهانی، حوریه؛ بانکی‌پور فرد، امیرحســین. ۱۳۹۵. «تحلیل کیفی جایگاه و اخلاق مادری در تفسیر نمونه». **اخلاق**. دورهٔ ششم. شمارهٔ ۲۱ (پیاپی ۴۳). صص ۲۱۲-۱۷۹.

۱۰. سالاری‌فر، محمدرضا؛ شجاعی، محمدصادق؛ موسوی اصل، سید مهدی؛ دولتخواه، محمد. ۱۳۸۶. **بهداشت روانی با نگرش به منابع اسلامی**. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

۱۱. ســراقی، همایون. ۱۳۹۳. «مؤلفه‌های نقش مادری از نگاه اســلام و روان‌شناســی و ساخت پرسشنامهٔ آن براساس متون اسلامی». **پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد**. به راهنمایی نادر منیرپور. قم: مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

۱۲. سراقی، همایون؛ منیرپور، نادر؛ احمدی، محمدرضا؛ حسن‌آبادی، حمیدرضا. ۱۳۹۴، «مادر از نگاه اسلام و روان‌شناســی و تعیین مؤلفه‌های نقش مادری براساس متون دینی، پژوهش‌نامهٔ اسلامی». **زنان و خانواده**. دورهٔ سوم. شمارهٔ ۴. صص ۳۴-۱۳.

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]

۱۳. شولتز، دوان؛ شولتس، سیدنی الن. ۱۳۹۶. **نظریه‌های شخصیت**. ترجمهٔ یحیی سید محمدی. تهران: ویرایش.
۱۴. صادق‌زاده، مرضیه؛ شـــاملی، لیلا؛ خرمائی، فرهاد. ۱۳۹۸. «صبر مادر و پرخاشگری کودک: نقـــش میانجی اســـترس والدگری». **مطالعات آمـــوزش و یادگیری**. دورهٔ ۱۱. شـــمارهٔ ۱ (پیاپی ۱-۷۶). صص ۱۰۷-۹۲.
۱۵. علاسوند، فریبا. ۱۳۹۹. **زن در اسلام (کلیات و مبانی)**. قم: مرکز نشر هاجر.
۱۶. علایـــی رحمانی، فاطمه؛ معتمد لنگرودی، فرشـــته. ۱۳۹۴. «تعامـــل و نقش زن در خانواده به‌مثابهٔ همسر و مادر در پرتو آموزه‌های رضوی». **حسنا**. شمارهٔ ۲۵، صص ۱۶۹-۱۴۸.
۱۷. علی‌پور، مهدی؛ حسنی، سید حمیدرضا. ۱۳۹۰. **پارادایم اجتهادی دانش دینی**. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۱۸. فلسفی، محمدتقی. ۱۳۹۵. **کودک از نظر وراثت و تربیت**. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۱۹. قائمی، علی. ۱۳۸۷. **نقش مادر در تربیت**. تهران: امیری.
۲۰. کاوه، سعید. ۱۳۸۷. **زن‌بودن یا شدن بررسی عوامل تأثیرگذار در فرایند رشد زنان**. تهران: سخن.
۲۱. گیتی‌پسند، زهرا. ۱۳۸۸. «بررســـی نقش مادر در دیدگاه‌های مشاوره و روان‌درمانی». **مشاور مدرسه**. شمارهٔ ۱۵. صص ۱۷-۱۰.
۲۲. خمینی، روح‌الله. ۱۳۸۹، **صحیفهٔ امام**. تهران: مؤسسهٔ تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۲۳. میرخانی، عزت‌السادات؛ غروی نائینی، نهله؛ همدانیان، فاطمه. ۱۳۹۰. «نگرهٔ مقاصد شرعی و رسالت مادری». **زنان**. دورهٔ دوم. شمارهٔ ۳. صص ۱۴۱-۱۱۷.
۲۴. هوشـــیاری، جعفر. ۱۳۹۲ «ویژگی‌های مادر شایسته در اسلام و روان‌شناسی». **رسالهٔ علمی سطح ۳**. قم: مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه.

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1401.8.2.4.4]